

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΤΟΥ Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Λέκτορας Θεολογικής Σχολής Ἀθηνῶν

Πολλά είναι τὰ μέτρα πού κατά καιρούς προτείνονται για τήν ποιμαντική δραστηριοποίηση τοῦ ἱεροῦ κλήρου· πολλά καί ὅσα λέγονται για τίς προϋποθέσεις πού θεωροῦνται ἀπαραίτητες γι' αὐτὸν τὸν σκοπό. Ἀνάμεσα σ' αὐτά, σημαντικὸ ρόλο παίξει ἡ κατάρτιση τοῦ ἱερέως, ἡ μόρφωση καὶ ἡ παιδεία του. Γίνεται, λοιπόν, πολὺς λόγος για τήν ἐκπαίδευσή του, νέα προγράμματα σπουδῶν ἐτοιμάζονται καὶ πολλὲς συστάσεις γίνονται πρὸς τοὺς ἱερεῖς για νὰ μὴ παραμελοῦν τὴ μόρφωσή τους.

Ὅσοι βέβαια προτείνουν, συνιστοῦν καὶ ὑποστηρίζουν τὰ ἀνωτέρω δὲν πρέπει νὰ πιστεύουν, ὅτι ἡ ἐκπαίδευση εἶναι ὁ μόνος τρόπος για νὰ ἔχουμε καλοὺς ἱερεῖς. Χρειάζεται καὶ αὐτὴ ἀλλὰ καὶ ἄλλα πάρα πολλά. Ὁ παράγων ἑμὸς ἐκπαίδευση - μόρφωση, παράλληλα μὲ τὸ ἦθος τῶν ἱερέων ἐπιτρέπει μιὰ πρώτη διαφοροποίησή τους. Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ποιμαντικῆς Ἀμιλλκας Ἀλιβιζάτος (1887 - 1969), παίζοντας μὲ τίς δύο αὐτὲς μεταδλητές, μόρφωση καὶ ἦθος, διαιροῦσε τοὺς ἱερεῖς σὲ τέσσερις κατηγορίες. Ὑπάρχουν, ἔλεγε στίς παραδόσεις του, τέσσερα εἶδη ποιμένων.

- 1) Οἱ μορφωμένοι καὶ καλοὶ ποιμένες.
- 2) Οἱ μορφωμένοι καὶ κακοὶ ποιμένες.
- 3) Οἱ ἀμόρφωτοι καὶ καλοὶ ποιμένες.
- 4) Οἱ ἀμόρφωτοι καὶ κακοὶ ποιμένες¹.

Ἐνα ἐρώτημα, πάντως, παραμένει: «τί κάνει τὸν ἄνθρωπο μορφωμένο» καὶ πῶς ἰδιαίτερα «τί κάνει ἕναν ἱερέα μορφωμένο»; Ἀπὸ τί ἐξαρτᾶται τὸ τί μόρφωση θὰ τοῦ δοθεῖ καὶ πῶς οἱ ὑπεύθυνοι θὰ τὸν βοηθήσουν γὰ διαμορφώσει ἦθος ἱερατικὸ; Ἄλλωστε, ἕνα δεῦτερο ἐρώτημα πὸ τίθεται, εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο: «ἡ Ποιμαντικὴ διδάσκεται, ἡ Ποιμαντικὴ μαθαίνεται»; Φαίνεται, ὅμως, ὅτι καὶ τὸ ἦθος καλλιεργεῖται καὶ ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ἀποδόσεως τοῦ ποιμένα στὸ λειτουργημὰ του ὁφείλεται στήν ἐκπαίδευσή του. Ὅχι, βέβαια, μιὰ στιγμιαία ἢ γιὰ ἕνα μικρὸ διάστημα κατάρτιση καὶ ἐκπαίδευση, ἀλλὰ κατὰ κύριο λόγο, μιὰ διὰ βίου μόρφωση καὶ ἐπιμόρφωση κρίνεται ὡς ἀπαραίτητη, ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἄλλα, για νὰ ἀρθεῖ ὁ σημερινὸς ποιμὴν στὸ ὕψος τῶν εὐθυνῶν καὶ τῶν καθηκόντων του. Γι' αὐτὸ, δίδεται σήμερα, ὀλοένα καὶ μεγαλύτερη προσοχὴ ἀπὸ τὴν ἐρθόδοξη ἀλλὰ καὶ τίς ἄλλες Ἐκκλησίες στήν κατάρτιση τῶν ποιμένων².

Ἀσφαλῶς καὶ παλαιότερα μερμινοῦσε ἡ Ἐκκλησία για μιὰ στοιχειώδη μόρφωση τοῦ ἱερέα. Τίς τελευταίες ὅμως δεκαετίες, ἡ μόρφωση αὐτὴ ἀντιμετωπίζεται ὀλο καὶ πῶς ὑπεύθυνα καὶ συστηματικά. Μιὰ νέα νοσοτροπία ἐπιτελεῖ στήν κατάρτιση τῶν ἐκπαιδευτικῶν προγραμμάτων. Γίνεται δεκτὸ, ὅτι ἡ μόρφωση ἀποτελεῖ ἀναπό-

σπαστο τμήμα τῶν καθηκόντων τοῦ ἱερέως· εἶναι καὶ αὐτὸ κομμάτι τῆς «δουλειᾶς» του καὶ δὲν εἶναι χαμένος κόπος καὶ χρόνος. Παρήλθε φαίνεται ὁ καιρὸς, ὅπου ἡ μελέτη δὲν ἐθεωρεῖτο σοβαρὴ ἀπασχόληση. Τὸ πάρα κάτω ἀνέκδοτο εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς νοσοτροπίας πὸ ἐδέσποξε κατὰ τὸ παρελθόν.

Κάποιος ἐνορίτης ἤθελε νὰ ἀπασχολήσει τὸν παπὰ τῆς ἐνορίας του για κάποιο ζήτημα. Δὲν ἤθελε ὅμως νὰ τὸν ἐνοχλήσει σὲ περίπτωσι πὸ ἦταν ἀπασχολημένος μὲ κάποια ἐργασία. Στέλνει λοιπόν τὸν μικρὸ του γυιὸ για νὰ δεῖ τί ἔκανε ὁ παπὰς ἐκεῖνη τὴν ὥρα. Ὁ μικρὸς ἐπιστρέφει στὸ σπίτι καὶ λέει στὸν πατέρα του: «Ὁ παπὰ Φώτης δὲν κάγει τί ποτα. Διαβάξει!».

Οἱ καιροὶ ἄλλαξαν ἀπὸ τότε, καὶ μαζί τους ὁ σεβασμὸς για τὸν ἄνθρωπο πὸ εἶναι ἀπασχολημένος μὲ τὸ διάβασμα. Στὰ χωριά, ἀκόμα καὶ ὅταν οἱ ἐργασίες ἐπείγουν, ἀφήνουν τὰ παιδιὰ τους νὰ διαβάσουν για τὸ σχολεῖο, δὲν τὰ διακόπτουν για «δουλειὰ» ἢ για «δουλειές». Κι ὁ ἱερέας, ὀλο καὶ ξεκλέβει λίγο χρόνο για νὰ μελετήσει κάτι πὸ θὰ τὸν βοηθήσει καλύτερα στὸ ἔργο του. Ἀγοράζει βιβλία σὰν κάτι χρήσιμο, συγκροτεῖ μικρότερη ἢ μεγαλύτερη βιβλιοθήκη, χωρὶς νὰ φοβᾶται ὅτι θὰ τοῦ ποῦν, ὅταν τὴν δοῦν «μεστὴν βιβλίων», ὅτι «ἔλαβε τὰ τῶν χερῶν καὶ ὀρφανῶν καὶ ἔθηκε εἰς τὴν θυρίδα ταύτην»³.

Κατὰ συνέπειαν, για νὰ μπορεῖ ὁ ἱερεὺς νὰ συλλάβει τὰ μηνύματα τῆς ἐποχῆς μας καὶ νὰ κατανοήσει τὰ αἰτήματα τοῦ καιροῦ μας, χρειάζεται πληροφόρηση καὶ ἐνημέρωση. Ἀναγκάζεται, λοιπόν, μὲ ποικίλους τρόπους νὰ ἔχει πρόσβαση στίς νέες γνώσεις, νὰ παρακολουθεῖ τὰ συμβαίνοντα, «νὰ μπλέκει μὲ τὰ γεγονότα τῆς μέρας τίς ὀρθάνοιχτες κόρες τῶν ματιῶν του» ὅπως λέει καὶ ὁ ποιητὴς, νὰ κρίνει, νὰ συγκρίνει, νὰ διακρίνει. Ἐτοιμάζεται, δηλαδή, για νὰ παίξει τὸν ρόλο πὸ ἐπιτάσσει ἢ σύγχρονη ἐποχὴ ἀλλὰ καὶ αὐτὴ πὸ ἀνατέλλει.

Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ για μελέτη καὶ γνώση δὲν παρουσιάζεται σήμερα για πρώτη φορά. Σὲ κάθε μεταβατικὴ ἐποχὴ γίνονται ἀξιολογήσεις καὶ ἀνακατατάξεις, προσθήκες καὶ ἀφαιρέσεις στὸ ὄγκο πὸ κρίνεται ἀναγκαῖο καὶ θεμελιακό, καὶ πὸ δὲν συγχωρεῖται ἡ ἔλλειψη καὶ ἡ παράλειψή του στήν ποιμαντικὴ ἐκπαίδευση. Ἀπὸ παλιὰ, ὅπως γνωρίζουμε, ἡ Ἐκκλησία ἀπαιτοῦσε γὰ ἔχει ὁ ἱερεὺς μιὰ κάποια μόρφωση. Εἶναι ἐπίσης πανθομολογούμενο ὅτι στοὺς κόλπους τῆς ἀναδείχτηκαν σοφοὶ ἱεράρχες καὶ φωστῆρες τοῦ πνεύματος σὲ ὅλες τίς τάξεις τῆς. Τὸ ζήτημα ἦταν νὰ μποροῦν νὰ μορφῶνται ὀλο καὶ πλατύτερα στρώματα τοῦ Κλήρου.

Ἰδιαίτερα ὀξὺ ἐμφανίστηκε τὸ πρόβλημα στήν ὀρ-

θόδοξη Ἐκκλησία μετὰ ἀπὸ τοὺς τέσσερις αἰῶνες δουλείας κάτω ἀπὸ τὸν ἐπαχθὴ τουρκικὸ ζυγὸ. Τὸ θέμα τῆς ἐλλείψεως μορφωμένου κλήρου ἀντιμετωπίστηκε ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ σχεδὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς (1748 - 1833), ὑπέρμαχος ἐνὸς μορφωμένου κλήρου, εἶχε συντάξει καὶ πρακτικὸ σχέδιο γιὰ τὴ μόρφωσή του. Παιδεία καὶ ἀρετὴ εἶναι ἐξίσου ἀπαραίτητα προσόντα γιὰ τὸν μέλλοντα νὰ χειροτονηθεῖ¹. Ἀλλὰ καὶ μετὰ, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ἐλευθέρου βίου τοῦ ἔθνους μας, συνεχίσθηκαν καὶ συνεχίζονται, μέχρι τῶρα, οἱ προσπάθειες γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ Κλήρου, ὅπως σημειώσαμε καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ σημειώματός μας².

«Εἰς τὴν παρούσαν ἡμῶν κατάστασιν...», ὅπως ἔλεγε καὶ ὁ Κοραΐς γιὰ τὴν ἐποχὴ του, πολλὰ ἀπομένουν νὰ γίνωσι καὶ σήμερον γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ ἱερέως. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι «εἰς τὸν Κλῆρον μας αὐξάνει καθημέραν ὁ ἀριθμὸς τῶν καλῶν καὶ ἀληθῶς σεδασμίων ποιμένων» βλέπω καὶ τινὰς ἐξ αὐτῶν ἔχοντας ἐξαιρετικὸν φροντιστὰ τῆς παιδείας τοῦ γένους· ἀλλ' ἐπιθυμοῦν ν' αὐξήσῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν», συνέχισε. Αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία συναντᾷ τις εὐχῆς ὄλων μας γιὰ κάτι τέτοιο.

Ἐφέτος συμπληρώνονται διακόσια χρόνια ἀπὸ τὰ

πρῶτα δημοσιεύματα κατηχητικοῦ περιεχομένου καὶ στὶς 6 Ἀπριλίου ἑκατὸν πενήντα χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ «διακρινομένου ἐπὶ εὐρυτάτῃ παιδείᾳ συνδεδουασμένη μετὰ θαυμάτης εὐσεβείας» διδασκάλου τοῦ Γένους Ἀδαμάντιου Κοραΐ³. Παρὰ τίς τυχόν ἀντιρρήσεις ποὺ μπορεῖ ἐνδεχομένως νὰ ἔχει κανεὶς γιὰ μερικὲς ἀπόψεις τοῦ Κοραΐ, εἶναι δίκαιο νὰ τονισθεῖ ἡ θετικὴ συμβολὴ του στὴν πομπαντικὴ ἐκπαίδευση. Ἄς θεωρηθεῖ ταπεινὸ μνημόσυνο στὸν «κατηχητικὸ» του ζῆλο γιὰ μόρφωση τοῦ κλήρου, ἢ παράθεση κειμένων του ποὺ ἀκολουθεῖ.

Πρόκειται γιὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Π α π ἂ Τ ρ έ χ α του, ἓνα «μυθιστόρημα πομπαντικῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας» ὅπως θὰ τὸ χαρακτηρίσαμε ἢ «συναξάριον» τοῦ βίου τοῦ Βολισσινοῦ Ἐφημερίου, καθὼς τὸ χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος ὁ Κοραΐς. Τὸ ἐξάισιο αὐτὸ ἀφήγημα ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὰ Προλεγόμενα στὶς τέσσερις πρῶτες Ραφωδιᾶς τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου ποὺ ἐξέδωσε ὁ Κοραΐς στὸ Παρίσι⁴. Μὲ ἀπαράμυλλο, πράγματι, τρόπο καταδεικνύει τὴν ἐφεση γιὰ γράμματα καὶ μόρφωση τοῦ Χίου ἐκείνου ἱερέως, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος ἀπ' αὐτὴν τὴν παιδεία, ὅχι μόνο στὸ πρόσωπο τοῦ Ἐφημερίου, ἀλλὰ καὶ «εἰς ἅπαντα τὸν λαόν», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ ἰ. Χρυσόστομος⁵.

1. Πομπαντικὴ, Ἀθήναι 1954, σ. 7.

2. Βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, Πομπαντικὴ θεωρητικὴ ἐκπαίδευση καὶ ἡ συμβολὴ τῆς Πομπαντικῆς Ψυχολογίας, Ἀθήναι 1980, 28 σ., ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

3. Ἀῖῶν Σερραπίωνος, λόγος β', Τὸ Γερωντικὸν σ. 118.

4. Βλ. τὴν ὥραία μελέτη τοῦ καθηγητοῦ Γ. Α. Γαλιτῆ, Αἰ περὶ κλήρου ἰδέαι τοῦ Κοραΐ, Ἀθήναι 1960, σ. 5-11. Ἐπίσης, τὸ ἄρθρο Κοραΐς, τοῦ Ἀλεξ. Κ. Παπαδερῶ, στὴν «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», τόμος 7, 1965, σσ. 818-825.

5. Κατατοπιστικὴ καὶ εὐδύνοπη εἶναι ἡ ἐκθεση αὐτῆς τῆς πορείας, ποὺ κάνει ὁ καθηγητῆς Ἀνδρέας Φυτράκης στὴν μελέτη του, Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία, Τὸ πρόβλημα τῆς μορφώσεως καὶ ἐπιμορφώσεως τῶν ἐφημερίων μας, Ἀθήναι 1981, 52 σ.

6. Γαλιτῆ 1960, σ. 3.

7. Οἱ χρονολογίαι ἐκδόσεων εἶναι 1811, 1817, 1818, 1820. Ἰδιαίτερη ἐκδοση τῶν Προλεγόμενων ἔγινε στὴν Ἀθήνα γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1842 ἀπὸ τὸν Δ. Ἀργυριάδη μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ ὑπότιτλο: «τῆν τρόπον ὁ κλῆρος τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας δύναται νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ δόξαν καὶ λαμπρότητα». Τὸ πλήρες κείμενο βλ. στὴ «Νέα Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη» τῶν ἐκδ. Ἐρημῆς, τόμος 3, Ὁ Π α π α τ ρ έ χ α ς, σὲ ἐπιμέλεια Ἀλκῆ Ἀγγέλου, Ἀθήνα 1978, σ. 25-147. Τὰ ἀποσπάσματα ποὺ παραθέτομε στὴ συνέχεια, προέρχονται ἀπὸ τίς σ. 61-66, 69-70. Εὐδύνοπη εἶναι ὅτι συνιστᾷ ἡ ἀνάγνωση βίου τοῦ ἔργου.

8. Π ε ρ ἱ Ἰ ε ρ ω σ ὄ ν η ς Λόγος Β', δ', PG 48, 635. «Τὸ δὲ τῆς πομπαντικῆς κέρδος εἰς ἅπαντα διαβαίνει τὸν λαόν».

Ὁ βιογράφος τοῦ Ἱερομόναχος Εὐθύμιος ἀναφέρει: «... καὶ ὄντως θαῦμα ἦτο νὰ τὸν βλέπη τις τὸν εὐλογημένον ὅπου ἐκάθητο εἰς τὸ σκαμνίον καὶ περίεξ του εἶχε τὰ βιβλία, ἄλλα ἀνοικτὰ καὶ ἄλλα κλεισμένα, καὶ μὲ τὸ κονδύλιον εἰς τὴν δεξιάν ἐθεωροῦσε πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο» (Πηδ-ἀλιον 1970, σ. ε').

Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, ποὺ τὰ ἔργα του συνιστοῦν καὶ μόνον μὴ δολόκληρη «Πομπαντικὴ Βιβλιοθήκη».